

Видатні бібліотекарі, бібліографи

Б ф

«...С точки зрения библиографии В. П. Бузескул как был, так и остался непревзойденным»*

Стаття розкриває маловідому сторінку бібліографічної діяльності видатного історика, професора Харківського університету В. П. Бузескула.

**Ніна
Березюк,**

провідний бібліограф
Центральної наукової
бібліотеки
Харківського
національного
університету
ім. В. Н. Каразіна

Народився Владислав Петрович Бузескул 24.02 (8.03) 1858 р. у Слав'яносербському повіті Катеринославської губернії (нині Дніпропетровська область) у сім'ї підполковника російської армії. Після закінчення з золотою медаллю 2-ї харківської гімназії вступив у 1876 р. до історико-філологічного факультету Харківського університету, який закінчив у 1880 р. зі ступенем кандидата. У ньому він пройшов увесь шлях у науку, користуючись своєю і університетською бібліотекою, – згадував учений.

З 1885 р. В. П. Бузескул – приват-доцент Харківського університету. У 1890 р. він захистив магістерську дисертацію, присвячену Периклу. Його було обрано екстраординарним професором. Вся подальша його наукова діяльність була зв'язана з історією Греції. Знахідка в Єгипті у 1891 р. папіруса, на якому виявився трактат «Афинская полиция», який понад 2000 років залишався невідомим, стала науковою сенсацією. Видання трактату сприяло появі літератури, яка з різних позицій тлумачила його авторську приналежність, значення для історії Греції. Трактат, що близько стикався з Периклом, опинився у центрі уваги В. П. Бузескула. Ретельно вивчивши історичні джерела, розібравшись у хаосі супереч-

ливих наукових думок, учений встановив час укладання трактату, приналежність його Аристотелю і джерела, якими він користувався, дав йому наукову оцінку. Низка статей, рефератів, рецензій, фундаментальна праця «Афинская полиция Аристотеля, как источник для истории государственного строя Афин до конца V века» (1895), яка стала його докторською дисертацією, сприяли визнанню В. П. Бузескула видатним фахівцем з історії Греції. Ця тема висвітлюється і в подальших працях вченого: «История афинской демократии» (1909), монографії «Античность и современность» (1913). Основною ідеєю їх було те, що в явищах стародавньої Греції історик вбачав риси сучасної йому правової держави. У зв'язку з першим століттям створення Харківського університету В. П. Бузескул написав великий розділ, який увійшов до ювілейного видання. Йому належить серія нарисів про істориків Ф. Циха, Н. Н. Луніна, А. М. Ляпунова, А. П. Рославського-Петровського, А. А. Дегурова та ін. У 1910 р. В. П. Бузескула було обрано членом-кореспондентом Російської Академії наук. В цьому ж році йому було присвоєно звання заслуженого професора Харківського університету.

Після Жовтневої революції В. П. Бузескул опинився серед

* «Исторический вестник». – 1904. – № 10. – С. 128.

тих професорів, що не покинули місто і намагалися співпрацювати з радянською владою у підготовці фахівців і культурному будівництві. Він важко переживав арешт і знищення декількох професорів університету. Восени 1919 р. був єдиним із підписантів «Воззвання русских ученых к Европе», щодо політики більшовиків і репресій, навіть перебував під арештом, у зв'язку з цим листом.

Після Харківського університету у липні 1920 р. В. П. Бузескул працював професором, завідувачем кафедри європейської культури у створеному натомість Інституті народної освіти (ХІНО). 18 лютого його було обрано академіком Академії наук СРСР. 13 липня 1925 р. – академіком Всеукраїнської академії наук. Як відповідального і об'єктивного ученого його залучали до рецензування наукових робіт. В. П. Бузескул був одним із ініціаторів створення серії «Записок об ученых трудах» у «Известиях АН СССР», де розміщувались бібліографії праць учених. Але все, що відбувалось у галузі науки і освіти, політику нової влади відносно «старої» інтелігенції, до якої належав і В. П. Бузескул, безкомпромісний учений не зміг сприйняти. У науковій діяльності він поступово відходить від грецької тематики в ізлюблену царину історіографії. Останні роки його життя пов'язані з фундаментальною працею з історії науки «Всеобщая история и ее представители в России в XIX и начале XX века», яку автор вважав підсумком своєї 50-річної наукової діяльності. У 1923–1924 рр. було видано частину першу і другу цієї праці. Це було перше дослідження подібного роду. Але в процесі цитування істориків «старої школи» історіографічна праця В. П. Бузескула як «крупнейшего буржуазного историка» була визнана антимарксистським виданням. Надій на видання 3-ї частини праці у нього не залишилось. 1 червня 1931 р. вчений помер.

Блискучий талант у царині стародавньої історії, критик-

аналітик, філолог, історик науки В. П. Бузескул був талановитим бібліографом. Про це свідчить неповний перелік його бібліографічних праць. «Я привык работать над тем или иным вопросом только тогда, когда знаю его литературу, его настоящее положение в науке» – писав Владислав Петрович. Знавець історичної і історико-філологічної літератури, він за визнанням академіка С. О. Жебелева був «первым знатоком русской исторической литературы XIX и XX вв.». В. П. Бузескул був систематизатором наукових знань. Розпорошену у різних джерелах інформацію він обов'язково концентрував у вигляді списків, оглядів. Його огляди, за характером історіографічні, виконують і бібліографічну функцію, знайомлячи читачів з широким колом літератури з відповідної тематики. Вже перша його університетська лекція 26 квітня 1885 р., у якій він заявив себе як історик-бібліограф, становила собою «Обзор немецкой литературы по истории средних веков». Вона була видана окремим виданням. «По полноте и точности библиографических указаний, по строго-систематическому распределению материала это произведение историка может быть названо образцовым». [Русская мысль. – 1895. – Кн. 10. – С. 498].

У 1890 р. студенти-історики Харківського університету здійснили унікальну роботу. Вони зробили переклад з німецької на російську мову праці німецького історика Г. Бузольта «Очерки государственных и правовых греческих древностей». У рецензії до цієї роботи В. П. Бузескул, вітаючи сам факт перекладу настільного, вкрай необхідного посібника, відзначає ретельність і сумлінність у підготовці бібліографічного апарату. Зв'язавшись з автором, вони зробили додаток до книги, який включав у себе ретельно укладений перелік праць російських вчених з теми, два покажчика імен, відсутні підстрочні записи. Це дозволило видати працю як доповнене і виправ-

лене, по ствердженню В. П. Бузескула, довідкове видання, яке стало незамінним, завдяки своєму «ученому апарату».

У «Афинской политии» (1895) В. П. Бузескул вражає своїми бібліографічними пізнаннями. Доданий до праці абетковий покажчик імен збільшував цінність книги як довідкового видання. З точки зору бібліографії, як вважали рецензенти видання В. П. Бузескул «как был, так и остался непревзойденным» [Исторический вестник. – 1904. – № 10. – С. 128].

Глибока зацікавленість ученого у стані історичної бібліографії відслідковується у всіх його працях: монографіях, статтях-персоналіях, рецензіях, оглядах, бібліографічних замітках, «Записках об ученых трудах» і таке інше.

У аспекті, який нас цікавить, необхідно відзначити його «Отзыв о сочинениях, представленных на соискание медалей на тему «Греция накануне македонского владычества» (1913). Грунтовний аналіз істориком трьох робіт з актуальної теми завершується ретельним аналізом вимогливого бібліографа. В. П. Бузескул розкриває процес роботи авторів, ступінь використання не тільки посібників, але і джерел, в тому числі перекладів. Він звертає увагу на бібліографію, наявність в працях самостійно створеного бібліографічного апарату, який позитивно оцінює. Але також відзначає неточності у списках, помилки у посиланнях. За умов невизначеності на той час проблеми уніфікації бібліографічного опису, вчені дотримувались деяких єдиних принципів. Принциповою відзнакою бібліографічного опису було те, що довгий час він укладався на назву твору. У бібліографічних працях В. П. Бузескула другої половини XIX ст. ми спостерігаємо впровадження опису під прізвиськом автора, як важливіше знання авторства. Описи у його працях відзначаються наявністю всіх елементів, послідовністю їх розміщення, свідоцтв про мову оригіналу, перекладача. Дотри-

муватись цього він вимагав і від студентів, авторів рецензованих ним робіт. Як і у своїх лекціях В. П. Бузескул прищеплює студентам любов до бібліографії, підкреслює її значення у формуванні документної бази досліджень.

У 1903 р. з'являється фундаментальна праця В. П. Бузескула «Введение в историю Греции», яка витримала чотири видання, в тому числі одне у чеському перекладі. У книзі академік виклав свої погляди на історію як науку. За цю працю його Російською академією наук було удостоєно премією імені графа Д. А. Толстого. Саме перша частина праці, за ствердженням академіка С. А. Жебелева «составляет нескучный библиографический обзор, а толковую библиографию, которая вводит читателя в источниковедение греческой истории». Праця завершується алфавітним покажчиком імен і географічних понять (біля 800). За словами академіка С. А. Жебелева ця праця не мала собі рівних у закордонній літературі. Високо оцінюючи книгу, один із чеських рецензентів відзначив, що бібліографічні подробиці, які ми зустрічаємо в ній, можна зазначити як наполегливе продовжування шановним автором його відношення до бібліографії.

В. П. Бузескул володів щасливим талантом популяризатора, пропагандиста історичних знань. Його праці визначались живою, образною мовою, ясністю і простотою, були зразком літературного стилю. На відміну від наукових праць сучасних йому істориків, вони мали рекомендаційний аспект, що свідчило про повагу до споживача інформації. Так книга «Введение в историю Греции», за його словами, призначена «не столько для специалистов, сколько для более широкого круга – для университетских слушателей, для ищущих самообразование, для интересующихся историей политических форм». В. П. Бузескул був майстром біобібліографічних нарисів. Деякі з них за глибиною і обсягом були фунда-

ментальними статтями. Історик-бібліограф залишив в історичній науці цілу галерею вітчизняних і іноземних учених з бібліографією їх праць, яка в сукупності становила історію науки і має самостійну наукову цінність.

У пореволюційні роки, продовжуючи свою популяризаторську роботу, вчений друкує статті-персоналії з робіт істориків у першому в Україні і Росії періодичному двомовному журналі «Внешкольное просвещение», присвяченому потребам виключно позашкільної освіти. Він активно працює у часописі «Наука на Україні». Історика-античника не випадково вважали книголюбом. У цьому часописі у 1922 р. він публікує статтю «Древнейшие в мире библиотеки и архивы». В ній він розглядає історію стародавньої бібліотеки асирійського царя Ашшурбанипала (VII ст. до Р. Х.), відкритої істориками Лойярдом і Рассамом у 1849–1851 рр. 20 тисяч глиняних плиток цієї бібліотеки зберігались у Британському музеї. Звернувши увагу на наявність каталогів, В. П. Бузескул припускає, що ця бібліотека була не тільки царською, але й публічною, яка зберігала асиро-вавилонську науку.

Необхідно відзначити, що друга половина XIX сторіччя була періодом розквіту російської історичної бібліографії. Поряд з фундаментальними працями П. П. і Б. П. Ламбіних, В. І. Межова, А. С. Іконнікова, які обіймали історичну тематику у всьому обсязі, а стику двох історичних дисциплін – джерелознавства і історіографії розкривається і спеціальна бібліографія окремих історичних періодів, тем, подій, історичних діячів, яка активно розкривається в виданнях університетських учених. Тематика історичної бібліографії розширювалась західноєвропейською історією, античною історією Греції. Історична бібліографія ставала результатом перш за все вченої діяльності істориків. Їх відношення до бібліографованої літератури визначалось на її відборі і оцінці.

Історики, зокрема універси-

тетські, були учасниками процесу становлення історичної бібліографії, сприяли її розвитку. Бібліографічні праці В. П. Бузескула заслуговують на увагу бібліографознавців, як самостійна складова його наукового спадку.

За радянські часи фігура видатного історика залишалась у тіні. Праці його не перевидувались. Тільки у 2004 р. у зв'язку зі 200-річчям Харківського університету міським товариством греків „Геліос“ і Центральною науковою бібліотекою Харківського університету було підготовлено збірку, яка складається з репринтного видання монографії В. П. Бузескула «История афинской демократии» (1909 г.), а також бібліографії праць і літератури про нього з допоміжними покажчиками.

Тільки у 2008 р. у зв'язку з 150-річчям В. П. Бузескула, здійснилась його остання мрія. Російською академією наук за авторським рукописом була видана у повному обсязі фундаментальна праця «Всеобщая история и ее представители в России в XIX и начале XX века». Передмови В. П. Бузескула до кожної частини, 200 статей-персоналій, істориків, розроблених вченим, коментарі, біографічний словник-покажчик, укладений І. В. Тункіною, в який включено також біографічні довідки про істориків XX століття, підбивають підсумок розвитку всесвітньої історії за три останні століття. У передмові до українського перекладу третьої частини своєї праці В. П. Бузескул зазначає, що наведені свідоцтва про учених-професорів з України – це сторінки історії науки в Україні.

До ювілею ученого видано також друге доповнене видання біобібліографічного покажчика його робіт, укладеного дослідником творчості В. П. Бузескула, професором Харківського університету імені В. Н. Каразіна В. І. Кадеєвим.

Бібліографічні праці В. П. Бузескула

1. Обзор немецкой литературы по истории средних веков. – Х., 1885. – 38 с.
2. Библиографическая заметка о книгах, изданных в Харькове // Сб. Харьк. ист.-фил. о-ва. – 1891. – Т. 3. – С. 299–306.
3. Научная литература по греческой истории за последние годы (1880–1892) в ее главных явлениях // Филологическое обозрение. – 1893. – Т. 4, кн. 2. – С. 121–164.
4. Введение в историю Греции. Обзор источников и очерк разработки греческой истории в XIX и начале XX вв. – Харьков, 1903. – 535 с.; Изд. 3-е, перераб. – Пг., 1915. – 592 с.
5. И. Г. Дройзен (1808–1884), Э. Курциус (1814–1896) // Вестн. и б-ка самообразования. – 1903. – № 36. – Стб. 1919–1524.
6. Что читать по греческой истории на русском языке в целях самообразования? // Вестн. и б-ка самообразования. – 1903. – № 2. – Стб. 109–111.
7. Профессор М. М. Луний (1804–1844) – «Харьковский Грановский»: К столетию Харьковского университета // Журн. М-ва нар. просвещения. – 1905. – № 2. – С. 321–374.
8. Адамович Демьян Герасимович // Историко-филологический факультет Харьковского университета за первые сто лет его существования. – Харьков, 1908. – Ч. 2. – С. 251–252.
9. Дегуров Антон Антонович (1765–1849) // Там же. – С. 246–251.
10. Рославский-Петровский Александр Петрович (1816–1870) // Там же. – С. 268–277.
11. Г. Ф. Шульц (1853–1908) // Журн. М-ва нар. просвещения. – 1908. – № 3. – С. 118–122.
12. А. С. Лебедев (1833–1910) // Там же. – 1910. – № 4. – С. 102–113.
13. Труды М. М. Стасюлевича по древней истории // Вестн. Европы. – 1911. – № 3. – С. 390–394.
14. Библиографические заметки // Вестн. Харьк. ист.-фил. о-ва. – 1912. – Вып. 2. – С. 45–48.
15. Популярная литература по истории Греции за последние годы // Внешкольное просвещение. – 1918. – № 2. – С. 26–32; № 3. – С. 37–43.
16. Древнейшие в мире библиотеки и архивы // Наука на Украине. – 1922. – № 4. – С. 215–232.
17. И. В. Нетушил : некролог (1850–1928) // Изв. Акад. наук. Отд. гуманит. наук. Сер. 7. – 1928. – № 4–7. – С. 259–274. (В соавторстве с С. А. Жебелевым).
18. Всеобщая история и ее представители в России в XIX и начале XX века. – Ленинград : Изд-во АН СССР, 1929. – Ч. 1. – 218 с. – Переизд.: Всеобщая история и ее представители в России в XIX и начале XX века. – Киев : Фолиант, 2004. – Ч. 1. – 271 с.
19. Общий очерк научной деятельности Ф. И. Успенского (1845–1928) // Памяти Ф. И. Успенского / АН СССР. – Ленинград, 1929. – С. 25–52.
20. Записка об ученых трудах А. И. Яковлева // Там же. – С. 55–56.
21. Всеобщая история и ее представители в России в XIX и начале XX века. – Ленинград : Изд-во АН СССР, 1931. – Ч. 2. – 223 с. – Переизд.: Всеобщая история и ее представители в России в XIX и начале XX века. – Киев : Фолиант, 2004. – Ч. 2. – 271 с.
22. Эдуард Мейер (1855–1930) // Изв. Акад. наук. Отд. обществ. наук. – 1931. – С. 259–268.
23. Французские историки 20-х годов XIX столетия и их отношение к революции 1830 г. // Там же. – 1931. – С. 783–832.
24. Идеал свободы и равноправия: История афинской демократии / послесловие В. И. Кадеева. – Харьков : Тип. В. Скорнякова, 2004. – 512 с. – Библиогр. работ В. П. Бузескула: с. 480–494 (207 назв.).
25. Всеобщая история и ее представители в России в XIX и начале XX века / сост., вступ. ст., подгот. текста, коммент. и биогр. словарь, указ. И. В. Тункиной. – Москва, 2008. – 822 с.

Література про В. П. Бузескула

1. Бузескул Владислав Петрович // Критико-биографический словарь русских писателей и ученых / С. А. Венгеров. – Санкт-Петербург, 1900. – Т. 1. – С. 364.
2. Бузескул В. П. // Критико-биографический словарь русских писателей и ученых / С. А. Венгеров. – Санкт-Петербург, 1904. – Т. 6. – С. 155–158.
3. Бузескул В. П. // Историко-филологический факультет Харьковского университета за первые 100 лет его существования (1805–1905). – Харьков, 1908. – Ч. 2. – С. 287–291.
4. Гольдин, Н. С. Профессор В. П. Бузескул как историк античного мира / Н. С. Гольдин // Сборник статей в честь Владислава Петровича Бузескула. – Харьков, 1914. – С. X–XVII; Печатные труды проф. В. П. Бузескула. – С. XIX–XXIII.
5. Жебелев, С. А. Владислав Петрович Бузескул : Некролог // Изв. Акад. наук. Отд. обществ. наук. – 1931. – № 10. – С. 1065–1085.
6. В. П. Бузескул // БСЭ. – 3-е изд. – Москва, 1974. – Т. 4. – С. 271–272.
7. В. П. Бузескул // УРЕ. – 2-е вид. – Київ, 1978. – Т. 2. – С. 63.
8. Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна за 200 років / В. С. Багіров, В. М. Духопельников, Б. П. Зайцев [та ін.]. – Харків : Фоліо, 2004. – 750 с.
про В. П. Бузескула : див. імен. покажч.
9. Кадеев, В. И. Владислав Петрович Бузескул и «История Афинской демократии» / В. И. Кадеев // Идеал свободы и равноправия. История Афинской демократии. – Харьков, 2004. – С. 469–494.
10. Кадеев, В. И. Владислав Петрович Бузескул. К 150-летию со дня рождения / В. И. Кадеев. – Харьков : ХНУ им. В. И. Каразіна, 2008. – 60 с.
С. 23–38 : друковані праці В. П. Бузескула. – (213 назв.; про нього – 52).
11. Матвеева, Л. В. Владислав Бузескул – историк своего времени / Л. В. Матвеева. – Киев : Стило, 2008. – 713 с.
12. Бузескул В. П. Всеобщая история и ее представители в России в XIX и начале XX века. – Москва : Индрик, 2008. – 832 с. : ил.
Зі змісту : Академик В. П. Бузескул и судьба его книги «Всеобщая история ...» / И. В. Тункина. – С. 11–42; Биогр. словарь-указатель / сост. И. В. Тункина. – С. 478–831.

Бібліотечний форум:

Гузевський В.П.
історія, теорія і практика

№ 3 (5) 2016

Всеукраїнський день бібліотек — 30 вересня

Бібліотек@ — сучасна, креативна, твоя



Читай!
Формат не має значення!

Бібліотечний форум:

історія, теорія і практика

№ 3 (5) 2016

Науковий, інформаційний щоквартальний журнал

Засновник – фізична особа
Башун Олена Володимирівна
Реєстраційне свідоцтво
КВ № 21735 -11635 Р
від 21.12.2015
Заснований у грудні 2015 року,
м. Київ

Головний редактор
Олена Башун, канд. пед. наук

Звертайтеся до редакції:

вул. Бакинська, б. 37, к. 321,
м. Київ, 04086
067-625-36-52, 066-840-97-83
e-mail: olenabashun@gmail.com
Сайт журналу:
<http://www.libraryforum.info>

Журнал

“Бібліотечний форум: історія, теорія і практика”

Передплатний індекс **09923**
Передплатний індекс на CD, off-line,
online **98015**

Відповідальність за точність
поданих фактів, цитат, цифр
та прізвищ несуть автори
матеріалів.

Редакція залишає за собою
право літературного редагування
і скорочення статей.

Рукописні матеріали не рецензуються
і не повертаються.

Редакція не завжди поділяє
думку авторів.

За зміст рекламних та інформаційних
повідомлень редакція відповідаль-
ності не несе.

У разі передруку посилання на
журнал

«Бібліотечний форум: історія, теорія і
практика» обов'язкове.

© Бібліотечний форум: історія, теорія і практика

Інформаційний партнер
журналу –
**Українська бібліотечна
асоціація**

З	Бібліотечно-бібліографічне обслуговування	
М	Люблянська О. Бібліотека як міст культурної інтеграції внутрішньо переміщених осіб у місцеві громади.....	2
І	Прохорова Г. Бібліотечний краудсорсинг: традиції чи інновації?.....	6
С	Мережа бібліотек	
Т	Кривешко Т., Мельник М. Англомовний студент: організація роботи Наукової бібліотеки Вінницького національного медичного університету імені М. І. Пирогова.....	9
З	Бібліотечна освіта, підвищення кваліфікації	
М	Ковальчук Г. Підвищення кваліфікації бібліотечних працівників в Україні: ретроспективний аспект.....	11
І	Лозан С. Англійська мова в контексті роботи бібліотеки.....	15
С	Тіщенко А. Конвергенція традиційних та інноваційних форм професійного розвитку молодих бібліотекарів	17
Т	Бібліотечні форуми, конференції	
З	Борисова Т., Чуканова С. Наукова комунікація в цифрову епоху.....	22
М	Історія книги	
І	Соколов Ю. Розвиток оправи та палітурного мистецтва в Україні: традиції та сучасність (європейський контекст).....	26
С	Видатні бібліотекарі, бібліографи	
Т	Березюк Н. «...С точки зрення библиографии В. П. Бузескул как был, так и остался непревзойденным».....	38
З	Гонтаренко Л. Главный библиотечарь – главный наставник. Славные имена славной библиотеки.....	42
М	Бібліотеки і музеї	
І	Яковенко Ю., Подтинна О. Заповнюючи сторінки літературної біографії міста	48
С	Українська бібліотечна асоціація	
Т	Башун О. «Все про Європу в бібліотеках»: проект Української бібліотечної асоціації.....	51
З	Бояринова О. Як працює Європейський парламент: нотатки очевидця.....	56
М	Польова В. Дім Європи у Литві.....	58
І	Професійний візит до бібліотек Литви	59
С	До Всеукраїнського дня бібліотек	
Т	Ясинецька-Єгорова Л. Моє щасливе місце – бібліотека!.....	60
	Літературна сторінка	
	Пермінова Л. Вишиванка.....	62
	Посміхніться	63